

چکیده

تاریخ قرنطینه مرزهای ایران به دوره قاجار بر می گردد. در این زمان به تدریج قرنطینه بنادر خلیج فارس تحت سیطره دولت انگلیس در آمد. با روی کار آمدن سلسله پهلوی و سیاست های رضا شاه که خواستار ایجاد یک دولت مرکزی کارآمد و کنترل بیشتر بر مرزهای کشور بود، موضوع نظارت ایران بر قرنطینه های بنادر جنوب به رویارویی دو دولت ایران و انگلیس که تا آن زمان اداره این تشکیلات را برعهده داشت منجر شد. این درگیری ها که از سیاست های کلی دولت ایران مبنی بر تحکیم موقعیت خود در خلیج فارس و بنادر آن پیروی می کرد سرانجام به استقلال تشکیلات قرنطینه در بنادر خلیج فارس انجامید.

این پژوهش با تاکید بر اسناد، گزارشها و کتاب های موجود به بررسی این پرسش ها می پردازد که چگونه نظارت بر امری غیر سیاسی یعنی نظارت بر قرنطینه جنوب توانست تبدیل به امری سیاسی شود و چرا هر یک از دول بر کنترل قرنطینه تاکید داشتند و نهایتاً چه عاملی یا عواملی سبب شد که دولت رضا شاه بتواند کنترل قرنطینه را از دولت انگلیس باز پس گیرد
در این مقاله فرضیه زیر مطرح است.

قرنطینه جنوب بستری برای دخالت دولت انگلیس فراهم ساخته بود و دولت ایران با تاکید بر توانایی های خود در زمینه های بهداشتی استقلال قرنطینه جنوب را به دست آورد.

واژه های کلیدی: قرنطینه / خلیج فارس / حفظ الصحة / رضا شاه / تیمورتاش

^۱ - استادیار رشته تاریخ دانشگاه تهران rahmanian@ut.ac.ir

^۲ - دانشجوی دکتری رشته تاریخ دانشگاه تهران tavakoliafarin@yahoo.com

در آذر ماه سال ۱۳۰۴ رضا شاه قدرت را در دست گرفت. وی در برنامه های بلند پروازانه خود خواستار احیای اقتدار و حاکمیت ایران در خلیج فارس و بنادر و جزایر آن بود. این سیاست حکومت پهلوی به رویارویی انگلیس و ایران در مواردی چون حق مالکیت ایران بر بحرین و جزایر سه گانه تنب بزرگ، تنب کوچک و ابو موسی^۳ و قرنطینه های بنادر بوشهر، خرمشهر، عباس، لنگه و جاسک که تحت سیطره انگلیس بودند انجامید. در همین زمان تیمور تاش به عنوان وزیر دربار انتخاب و مسئول مذاکره با دولت انگلیس درباره حقوق ایران در خلیج فارس شد.^۴ حل مسئله ایستگاههای قرنطینه در بنادر و جزایر جنوب که از سال ۱۸۹۶م. تحت نظارت انگلیس تاسیس شده بود و دولت بریتانیا خواستار ادامه سلطه خود بر آنها بود، یکی از مواد مورد مذاکره بود. تیمور تاش و دکتر حسین خان بهرامی رییس اداره صحنه کشور در مذاکراتی که بیش از یک سال به طول انجامید علارغم فشار انگلیس بر ادعای ایران پافشاری کردند. عواملی مانند عدم پرداخت هزینه های مالی قرنطینه که بر اساس توافق طرفین، هنگام تاسیس این ایستگاهها بر عهده ایران بود، ادعای نقض حاکمیت ملی ایران به وسیله انگلیس و انتصاب یک پزشک ایرانی به سمت افسر ارشد قرنطینه بنادر جنوب بجای پزشک انگلیسی از اهرم های فشاری بود که ایران در پیشبرد هدف خود در این زمینه از آنها بهره برد. همچنین در این زمان ایران ادعا کرد برخلاف تصور انگلیس، از نظر بهداشتی دارای صلاحیت اداره مراکز قرنطینه است.

ایجاد قرنطینه در مرز های ایران

نظام قرنطینه برای نخستین بار در سال ۱۳۷۴ م. در ونیز و در مورد کشتی هایی اعمال گردید که مظنون به آلودگی به بیماری طاعون بودند. این اقدام که کشتی ها را به مدت چهل روز از ورود به بندر باز می داشت به دلیل تاثیر گذار بودن در نقاط دیگر نیز رواج یافت. پس از آن قوانین قرنطینه وضع و مجازات هایی برای نقض آن مشخص شد. اولین

^۳ - قیومیت بریتانیا بر بحرین با قرارداد ۱۹۰۶ م. میان شیخ بحرین و این کشور به وجود آمد و حاصل یک رشته مذاکرات و قرارداد های دقیق در سالهای ۱۸۸۰م. و ۱۸۹۲م. بود. هدف از این قرارداد ها جلوگیری از دزدی دریایی و و برقراری امنیت در خلیج فارس بود. پیتز آوری، (۱۳۶۹)، *تاریخ معاصر ایران*، ترجمه محمد رفیعی مهر آباد، جلد دوم، تهران: عطائی، ص. ۱۳۴. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه ن. ک. عباس اقبال، (۱۳۲۸)، *مطالعاتی در باب بحرین و جزایر و سواحل خلیج فارس*، تهران: بی نا. اصغر جعفری ولدانی، (۱۳۷۹)، *نگاهی تاریخی به جزیره تنب و ابوموسی*، تهران: وزارت امور خارجه، موسسه چاپ و انتشارات. محمد علی خان سدید السلطنه، (۱۳۷۰)، *تاریخ مسقط و عمان، بحرین و قطر و روابط آن ها با ایران*، تصحیح و تحشیه و پیوست ها احمد اقتداری، تهران: دنیای کتاب. گزیده اسناد خلیج فارس (جلد پنجم بحرین، خارک، هرمز)، (۱۳۷۵)، به کوشش مینا ظهیر نژاد ارشادی، تهران: وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.

^۴ - مسئله مالکیت بحرین و جزایر سه گانه تا مدت ها موضوع مورد مناقشه ایران و انگلیس بود. تیمور تاش وزیر دربار رضا شاه مسئول این مذاکرات بود. صعود و سقوط تیمورتاش (به حکایت اسناد محرمانه وزارت خارجه انگلیس)، (۱۳۷۹)، مقدمه، توضیحات و حواشی دکتر جواد شیخ الاسلامی: تهران، توس، ص. ۸۷-۸۶. برای اطلاع بیشتر ن. ک. اسناد و مکاتبات تیمورتاش، وزیر دربار رضا شاه (۱۳۱۲-۱۳۰۴ ه.ش) (۱۳۸۳)، تهیه و تنظیم؛ مرکز اسناد ریاست جمهوری، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات.

ایستگاه قرنطینه در سال ۱۳۸۳ م. در بندر ماری فرانسه تأسیس گردید. قرنطینه در نیمه دوم قرن نوزدهم که دلیل و راه انتقال بسیاری از بیماری های واگیر مهم کشف شد پایه علمی یافت. پس از کشف راههای تشخیص و پیشگیری بیماری ها مقررات و قوانین مربوط به قرنطینه نیز تغییر کرد و بجای جلوگیری از ورود کشتی ها و مسافری به اقداماتی چون اصلاح وضع بهداشتی کشتی ها و تلقیح

در ایران تا قبل از سال ۱۸۵۲ م. / ۱۲۶۸ ه. ق قرنطینه بصورت محلی وجود داشت اما در این سال به دنبال بروز وبا در عراق امیر کبیر دستور قرنطینه مرزهای غربی ایران را صادر کرد.^۵ در سال ۱۸۶۹ م. / ۱۲۸۵ ه. ق خلیج فارس، هند و عراق در معرض خطر وبا قرار گرفت که منشاء آن ایران بود. تحت فشار دولت انگلیس مجلس حفظ الصحة^۶ به ریاست دکتر تولوزان^۷ تلاش کرد با برقراری قرنطینه گامی در جهت بهبود شرایط بردارد که به دلیل کمبود مالی این فعالیت نتیجه چندانی در بر نداشت.^۸ بار دیگر گسترش طاعون در ایران، خلیج فارس و عراق در سال ۱۸۷۷ م. / ۱۲۹۳ ه. ق مسئولان دولت بریتانیا را به این نتیجه رساند که :

« از نظر قرنطینه در خلیج فارس به نظر نمی رسد که از جانب دولت ایران پیشبینی و اقدامی در این زمینه شده باشد هر نوع اقدامی در این مورد باید از ابتدا صورت بگیرد ... به علاوه قبل از آنکه قرنطینه پیشنهادی را بتوان به موقع اجرا گذاشت لازم است همکاری بریتانیای کبیر جلب شود زیرا دولت ایران فاقد قوای مسلح مورد لزوم برای به موقع گذاردن مقررات قرنطینه می باشد . در عمل باید مسوولیت کمک به ایران برای حفاظت سرحدات خود در منطقه خلیج فارس در مقابل طاعون به عهده انگلستان واگذار شود.»^۹

با توجه به نقش خلیج فارس در تجارت بین المللی و اهمیت بهداشت این منطقه سفیر امپراتوری اتریش - هنگری در نامه ای به تاریخ ۲۷ ژوئن ۱۸۷۷ م. / ۱۲۹۴ ه. ق با عنوان این که دولت ایران از حفظ منطقه خلیج فارس و جلوگیری از بیماری های واگیر ناتوان است پیشنهاد کرد یک شورای بین المللی زیر نظر حکومت های خارجی بر قرنطینه بنادر جنوب نظارت کند و رئیس آن ایرانی باشد . دولت انگلیس از این پیشنهاد استقبال کرد و نظر دولت ایران را جویا شد. ایران پس از بررسی این موضوع اعلام کرد که با تمام قسمت های آن به استثنای قسمت های مالی موافق

^۵ - ویلم فلور، (۱۳۸۶)، سلامت مردم در ایران قاجار، ترجمه ایرج نبی پور، بوشهر: انتشارات دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر با همکاری دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران، مرکز تحقیقات اخلاق و تاریخ پزشکی، ص. ۲۶۶.

^۶ - در اواخر سال ۱۲۸۳ ه. ق. / ۱۸۶۷ م. به پیشنهاد دکتر تولوزان پزشک شخصی شاه و استاد دارالفنون یک مجمع بهداشتی (مجلس حفظ الصحة) با هدف مطالعه شرایط بهداشتی ایران، جلوگیری از گسترش بیماری های مسری و برنامه ریزی برای پیشرفت بهداشت عمومی تشکیل شد. بار دیگر هنگامی که پس از قحطی سالهای ۱۲۸۸ ه. ق. / ۱۸۷۳ م. تا ۱۲۹۰ ه. ق. / ۱۸۷۱ م. بیماری وبا و طاعون تشدید شد ناصر الدین شاه تصمیم به ایجاد یک نهاد جدید که مسئول سلامت عمومی کشور باشد گرفت. این مجلس ابتدا مجلس صحت و سپس مجلس حفظ الصحة نامیده شد.

Amir Arsalan Afkhami. *Iran in the age of epidemics: nationalism and the struggle for public health: ۱۸۸۴-۱۹۲۶*. (Dissertation of PhD), Yale university, May ۲۰۰۳, p.p. ۵۰-۵۱

^۷ - تولوزان Dr. Joseph Desire Tholozan جراح ارتش فرانسه و استاد وال دو گراس Val de Grace در سال ۱۸۶۴ برای تدریس در دارالفنون وارد تهران شد و پس از مدتی در سال ۱۲۷۳ ه. ق پزشک شخصی شاه شد. تولوزان مؤسس مجلس صحت بود. امیر کبیر و دارالفنون ؛ مجموعه خطابه های تحقیقی، (۱۳۵۴)، به کوشش قدرت الله روشنی زعفرانلو، تهران: کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، ص. ۲۰۸-۲۰۷.

^۸ - سیریل الگود، (۱۳۵۶)، تاریخ پزشکی ایران ایران و سرزمین های خلافت شرقی، ترجمه دکتر باهر فرقانی، تهران: امیر کبیر، ص ۵۷۱-۵۶۸.

^۹ - همان، ص ۷۴۵-۷۴۴.

است. این طرح به علت اختلافات مالی به نتیجه ای نرسید و موضوع قرنطینه بنادر خلیج فارس برای بیست سال مسکوت ماند.^{۱۰}

سرانجام در سال ۱۸۹۶ م. / ۱۳۱۴ ه.ق شیوع بیماری طاعون در هند و گسترش آن در خلیج فارس دولت انگلیس را وادار به ایجاد یک تشکیلات کارآمد قرنطینه در بنادر جنوبی ایران کرد.^{۱۱} در ۲۴ اکتبر / ۱۹ رجب همین سال به درخواست دولت انگلیس با این توجیه که دولت ایران از امکانات کافی برای اداره حفظ الصحة این مناطق برخوردار نیست، حفظ الصحة خلیج فارس به فرمان مظفرالدین شاه به ژنرال کنسولگری انگلیس در بوشهر سپرده شد.^{۱۲} از این زمان به بعد خدمات قرنطینه در پنج بندر بوشهر، خرمشهر، عباس، لنکه و جاسک زیر نظر حکومت هند - بریتانیا تأمین می شد که مجهز ترین تشکیلات قرنطینه را بندر بوشهر داشت.^{۱۳} هزینه این خدمات بر عهده دولت ایران بود و قرار شد حقوق دکتر ها را ژنرال کنسولگری انگلیس بپردازد و سپس از دولت ایران دریافت نماید اما مخارج معمولی چون حقوق محافظ، کرایه کرجی، هیزم چراغ و غیره را بر اساس فهرستی که دکتر قرنطینه می فرستد هر ماه گمرک محلی بپردازد.^{۱۴} این روند که تا سال های اولیه حکومت رضا شاه ادامه داشت یکی از عواملی بود که برتری سیاسی و تجاری انگلیس را در خلیج فارس حفظ می کرد. از این زمان قوانین قرنطینه با شدت اجرا می شد. برادلی برت مسافر انگلیسی که در سال ۱۹۰۷ از طریق خلیج فارس وارد ایران شد می نویسد:

«کشتی بخار حامل ما با این که وارد لنگرگاه شده اما عملیات تخلیه بار و مسافر صورت نگرفته است. در بوشهر مقررات قرنطینه به گونه ای شدید و با سختگیری هرچه تمام تر اجرا می شود در این مورد دولت ایران دست کم با پشتیبانی مقام های رسمی انگلستان در خلیج فارس با قاطعیت و قدرتی غیر قابل تصور، مقررات را رعایت می کند به طوری که هیچ کس به هر بهانه ای نمی تواند از زیر بار آن شانه خالی کند.»^{۱۵}

با قدرت گیری رضا خان از کودتای ۳ اسفند ۱۲۹۹ ه.ش به بعد دوره ای تازه آغاز شد که یکی از مشخصه های آن چرخش و دگرگونی سیاست داخلی و خارجی ایران بود و یکی از بارز ترین و برجسته ترین نمود های آن چرخش سیاست ایران در خلیج فارس و در قبال مسائل گوناگون آن بود. ایران در سال ۱۹۲۳ م. / ۱۳۰۲ ه.ش. با آگاهی از عدم وجود قرارداد رسمی میان دو دولت ایران و انگلیس مبنی بر استخدام کارکنان انگلیسی در قرنطینه تصمیم به

^{۱۰} - همان، ص ۵۷۴-۵۷۵.

^{۱۱} - ویلم فلور می نویسد حداقل از سال ۱۸۶۴ دولت ایران کنترل بهداشتی بوشهر را به مقیم سیاسی بریتانیا واگذار کرده بود. اما اسناد وزارت خارجه ایران ضمن عنوان این که تمام سوابق این امر از اطلاعاتی است که سفارت انگلیس در تهران و سرکنسول گری آن دولت در بوشهر داده است تاسیس دفاتر قرنطینه در بنادر بوشهر، لنکه و عباس را سال های ۱۸۹۶ م. و ۱۸۹۷ م. می داند. ویلم فلور، پیشین، ص. ۲۶۷. همچنین اسناد وزارت خارجه، سند شماره ۰۰۲ - ۴۰ - ۲۸ - ۱۳۱۶ ش.

^{۱۲} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۴ - ۱۶ - ۲۸ - ۱۳۲۸. همچنین اسناد شماره ۱۱ - ۲۰ - ۲۸ - ۱۳۱۸ و ۱۲ - ۲۰ - ۲۸ - ۱۳۱۸.

^{۱۳} - حسین حاتمی و دیگران، (۱۳۸۵)، کتاب جامع بهداشت، جلد اول، تهران: ارجمند (با همکاری وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران و شهید بهشتی)، ص. ۸-۹.

^{۱۴} - اسناد وزارت خارجه اسناد شماره ۳ - ۱۶ - ۲۸ - ۱۳۲۸ و ۸ - ۱۶ - ۲۸ - ۱۳۲۸. در همین اسناد که مربوط به سالهای ۱۳۲۸ ه.ق است شرح داده شده که برای دوری از اختلاف و پیشرفت حفظ الصحة گمرک صورت حساب ها را فوراً پرداخت می کرده است و فقط هنگامی که مبلغ آنها زیاد تر از حد معمول بوده است هنگام پرداخت به دولت مرکزی نیز خبر می داده است. این موضوع در اسناد شماره ۱۱ - ۲۰ - ۲۸ - ۱۳۱۸ و ۱۲ - ۲۰ - ۲۸ - ۱۳۱۸ ش. نیز تکرار شده است.

^{۱۵} - جنوب ایران به روایت سفر نامه نویسان، گرد آوری و ترجمه حسن زنگنه، شیراز: نوید شیراز، ۱۳۷۹، ص. ۱۸۵ - ۱۸۰.

جایگزینی پزشکان ایرانی بجای پزشکان انگلیسی گرفت.^{۱۶} همچنین از نظر مالی وزارت خارجه اعلام کرد که مسئله پرداخت حقوق کارمندان وقتی قابل طرح خواهد بود که بودجه آن برای تصویب به مجلس ارائه شود.^{۱۷}

در این سال ها بخشی از برنامه های نوسازی دولت به اصلاحات بهداشتی اختصاص یافت. رشد متناوب بودجه بهداشت،^{۱۸} بازسازی ساختار اداری بهداشتی کشور،^{۱۹} تلاش برای واکسناسیون عمومی و کنترل بیماری ها، ساخت بیمارستانها و افزایش تعداد پزشکان و پرستاران^{۲۰} که در نهایت رشد سالیانه ۰/۶٪ جمعیت را در فاصله ۱۲۷۹ تا ۱۳۲۰ به دنبال داشت حاصل این نوسازی بود، اما تاکید بر نظارت بر قرنطینه را صرفا نمی توان تنها در چهارچوب نوسازی بهداشتی تلقی کرد. این موضوع بیشتر دارای ابعاد سیاسی بود تا بهداشتی. سیاست دولت ایران در تحکیم حاکمیت خود بر خلیج فارس روابط ایران و انگلیس را تحت تاثیر قرار داد.^{۲۱} دولت ایران دریافت با استفاده از اهرم های فشاری چون قوانین بین المللی که به وی حق می داد خروج و ورود کشتی های خارجی به بنادر و آبهای خود را تحت نظر داشته باشد و عدم تامین مالی مراکز قرنطینه که در این زمان می توانست بار مالی سنگینی را بر دولت انگلیس وارد کند حضور این دولت را در این منطقه با مشکل روبرو کند. باید خاطرنشان کرد که در این زمان دولت انگلیس با مشکلات و چالش های عدیده ی مالی و اقتصادی برآمده از پیامدهای جنگ جهانی اول درگیر بود و این امر قبول هزینه نگهداری قرنطینه جنوب را برایش سخت می کرد. از سوی دیگر ناسیونالیسم بالنده ایرانی تمایل و اراده ایران را برای خارج ساختن قرنطینه از دست انگلیسی ها نیرومند تر می کرد.

در کنفرانس بهداشت جهانی که در ماه مه ۱۹۲۶ در پاریس برگزار شد ایران از امضای مجدد ماده ۸۳ عهد نامه ۱۹۱۲ که آن را منافی استقلال خود می دانست امتناع کرد این ماده مقامات بهداشتی بنادر را مسوول اجرایی مقررات بهداشتی کشتی ها در هنگام ورود و خروج می شناخت. اما نماینده انگلیس با این استدلال که پیدایش هواپیما و وسایل نقلیه موتوری و راه آهن بصره - بغداد - حلب اروپا و هند را بیشتر در معرض سرایت بیماری های وبا و

^{۱۶} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۱۱-۲۳-۲۸-۱۳۱۹ ش.

^{۱۷} - اسناد وزارت خارجه ، سند شماره ۰۳۳-۰۴-۳۵-۱۳۰۵ ش. همچنین نگاه شود به :

Amir Arsalan Afkhami, *ibid*, p. ۴۵۹.

^{۱۸} - در فاصله سال های ۱۳۰۴ ه.ش تا ۱۳۲۰ ه.ش این بودجه از ۰/۵٪ تا ۱/۹٪ افزایش یافت. این اطلاعات از بررسی بودجه دولت مصوب مجلس شورای ملی سالهای ۱۳۲۰ - ۱۳۰۴ به دست آمده است.

^{۱۹} - سعید نفیسی، (۱۳۴۴)، تاریخ شهریاری شاهنشاه رضا شاه پهلوی از ۳ اسفند ۱۲۹۹ تا ۲۴ شهریور ۱۳۲۰، تهران: شورای مرکزی جشن های بنیاد گذاری شاهنشاهی ایران، ص. ۱۱۸. و محمد تقی سرمدی، (۱۳۷۷)، تاریخ پزشکی و درمان جهان از آغاز تا عصر حاضر، جلد دوم، بخش دوم، تهران: سرمدی، ص. ۶۱۱.

^{۲۰} - در فاصله سالهای ۱۲۹۹ تا ۱۳۲۰ تعداد پزشکان از ۱۲ به ۴۹۶ تن و پرستاران از ۱۱ به ۱۰۲ تن رسید. همچنین بیمارستان و زایشگاه از ۹ به ۱۰۰ عدد و درمانگاه از ۴۱ به ۶۸۱ عدد افزایش یافت. ن.ک سازمان برنامه و بودجه مرکز آمار ایران، (۱۳۵۵)، بیان آماری تحولات اقتصادی و اجتماعی ایران در دوران پرافتخار ۲۵۳۵، ص. ۵۷.

^{۲۱} - برای اطلاعات بیشتر از روابط ایران و انگلیس در دوران رضا شاه و نقش تیمور تاش در آن ن.ک. علی اصغر زرگر، (۱۳۷۲)، تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس در دوره رضا شاه، ترجمه کاوه بیات، تهران: پروین - معین.

طاعون از طریق خلیج فارس قرار داده است و با تاکید بر عقب ماندگی ایران در زمینه امور بهداشتی و پزشکی لزوم نظارت انگلیس بر تشکیلات قرنطینه را ضروری دانست.^{۲۲}

در سال ۱۳۰۶ ه.ش هنگامیکه ایران اقدامات قطعی خود را جهت اعاده حاکمیت بر خلیج فارس آغاز کرد،^{۲۳} وزارت خارجه از سفارت انگلیس زمان واگذاری اداره قرنطینه را به ایران جویا شد.^{۲۴} تیمور تاش وزیر دربار پهلوی شخصاً بر انتقال قرنطینه به ایران اصرار داشت. موضوع حضور خارجیان در قرنطینه کشور در مجلس شورای ملی نیز مطرح و با انتقاد نمایندگان روبرو شد.^{۲۵} در بهار سال ۱۳۰۶ ه.ش دکتر حسین بهرامی رییس اداره صحتیه پس از بازدید از بنادر جنوب با یادآوری این که دولت ایران از دخالت پزشکان روسی در امور قرنطینه بنادر دریای خزر جلوگیری کرده است خواستار نظارت اداره صحتی ایران بر قرنطینه های جنوب شد.^{۲۶} در پی این درخواست دکتر بهرامی یک پزشک ایرانی را بجای سرگرد مک گریگور به سمت افسر ارشد قرنطینه منصوب کرد.

« آقای دکتر سید عبدالعلی خان طیبی سرپرست اداره صحتیه جنوب ، شیراز

۱۷ فروردین ۱۳۰۶

به موجب این حکم به شما ماموریت داده می شود که تمام مراکز قرنطینه بنادر خلیج را تحت نظر خود گرفته از تمام سوابق کار آن ها کسب اطلاع کنید و درباره امور کارگزینی ، بودجه ، مالی ، و امور حرفه ای دستور های مقتضی صادر نمایید . ضمناً مقتضی است گزارش های لازم را به مرکز تقدیم کنید.^{۲۷}

در همین زمان پیدایش بیماری وبا در خلیج فارس به دولت ایران این فرصت را داد تا توانایی خود را در کنترل قرنطینه به اثبات رساند. کمیسیون مخصوصی برای مبارزه با این بیماری در تهران به ریاست دکتر بهرامی تشکیل شد. با خرید واکسن از برلین و انتقال آن به جنوب با هواپیما^{۲۸} ، بستن مرز های ایران و عراق و قطع عبور و

۲۲ - ماده مورد بحث بیان می کرد که: « مقررات بهداشتی مربوط به ماده اول قرار داد حاضر در آنچه مربوط به کشتیرانی در خلیج فارس است، چه در هنگام ورود و چه هنگام عزیمت کشتی ها به وسیله مقامات بهداشتی بنادر به مورد عمل گذاشته خواهد شد.» و چون بر اساس اسناد وزارت خارجه در سال ۱۸۹۶م هم زمان با شیوع طاعون درهند و خلیج فارس به درخواست دولت انگلیس حفظ الصحتیه خلیج فارس به ژنرال کنسولگری انگلیس مقیم بوشهر و طبیب آن سپرده شد پس منظور از مقامات بهداشتی بنادر در ماده مورد بحث انگلیسی ها بودند و همین موضوع بود که ایران آن را منافی حق حاکمیت خود می دانست. ن.ک الگود، پیشین، ص ۶۲۰-۶۱۹. و اسناد وزارت خارجه سند شماره ۴-۱۶-۲۸-۱۳۲۸. و اسناد شماره ۱۱-۲۰۱-۲۸-۱۳۱۸ و ۱۲-۲۰-۲۸-۱۳۱۸.

۲۳ - محمد باقر وثوقی، (۱۳۸۴)، تاریخ خلیج فارس و ممالک همجوار (تهران: تشکیلات مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها)، ص ۴۹۷.

۲۴ - الگود، پیشین، ص ۶۲۰.

۲۵ - مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره پنجم، ص ۹۵.

۲۶ - در این زمان ایران انگلیس را نیز متهم می کرد که در انجام وظایف خود در قرنطینه مرزهای جنوبی کوتاهی می کند از جمله نماینده صحتیه کل مملکتی در گزارش خود از شرایط قرنطینه بوشهر و عباسک عنوان کرد که هنگام بازدید فقط دو کارمند حضور داشته اند و طبیب انگلیسی قرنطینه هم در کار خود جدی نیست. وی این رویداد را به دلیل عدم توجه رییس و طبیب قرنطینه به ایران می داند و نتیجه می گیرد که اگر دولت ایران قصد دارد مرزهای خود را از بیماری های همه گیری چون وبا و طاعون که از هند وارد می شود حفظ کند باید پزشکان کارآمدی را به ریاست قرنطینه های خلیج فارس منصوب کند و به حضور مامورین انگلیسی پایان دهد. محسن روستایی، تاریخ طب و طبابت در ایران (از عهد قاجار تا پایان عصر رضاشاه) به روایت اسناد، (۱۳۸۲)، جلد اول، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۳۹۱-۳۹۰.

۲۷ - الگود پیشین، ص ۶۲۲ - الگود عقیده دارد این انتصاب از سوی انگلیس پذیرفته شد. در حالی که بررسی اسناد وزارت خارجه حاکی از نارضایتی انگلیس از اقدامات ایران در این زمینه است.

۲۸ - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۴-۵۸-۳۵-۱۳۰۷.ش. و ۵-۵۸-۳۵-۱۳۰۷.ش

مرور بین شیراز و کرانه های جنوب اقدامات لازم برای جلوگیری از این بیماری به عمل آمد.^{۲۹} در آذر ماه همین سال اداره امور صحت خوزستان به وسیله تلگراف خاتمه و با اعلام کرد اما گزارش ریاست قرنطینه جنوب حاکی از شدت این بیماری در بمبئی بود و دولت تصمیم به برقراری مجدد قرنطینه در بندر جنوب گرفت.^{۳۰} در این رویداد ایران توانست کارایی خود را در کنترل کامل اداره قرنطینه ثابت کند هرچند انگلیس هنوز هم برای حفظ نفوذش در مراکز قرنطینه تلاش می کرد.

پس از جنگ جهانی اول با فرو پاشی حکومت عثمانی اوضاع خلیج فارس به نفع انگلیس تغییر یافت انگلیس با بستن قرار داد هایی با آل سعود و شیخ نشین های این منطقه امنیت این آب راه را تا حد زیادی برقرار کرد. در این زمان انگلیس یک نظام اداری را برای نظارت بر این نواحی پی ریزی کرد که مقر آن در بصره بود. همین نظام اداری باعث ایجاد هماهنگی در امور مربوط به قرنطینه شده بود اما وجود یک ایرانی در مقام افسر ارشد قرنطینه ممکن بود به ایجاد برخوردهایی بین مقامات انگلیسی، عراقی و ایرانی منجر شود. بدین ترتیب دولت انگلیس علیرغم اقدام ایران در انتصاب یک پزشک ایرانی به عنوان افسر ارشد قرنطینه پیشنهادهای زیر را به وسیله کلایو وزیر مختار وقت انگلیس به ایران ارائه کرد:

۱- این تشکیلات یک تشکیلات دولتی ایرانی باشد و مسوول اداره صحتیه تهران تحت نظارت آن قرار گیرد
۲- کارمندان انگلیسی قرارداد هایی را که بوسیله مجلس به آن ها اعطا می شود و تا مدت پنج سال کامل معتبر است کسب کنند.

۳- ایران تمام بدهی های خود را بصورت کامل به دولت هند بپردازد^{۳۱}
در صورت پذیرش این شرایط از سوی دولت ایران انگلیس تا حدی موقعیت خود را در قرنطینه حفظ می کرد مانند حضور کارمندان انگلیسی که در مورد اول ذکر شده و یا استخدام این کارمندان با تایید مجلس که در مورد سوم عنوان شده بود. مورد دوم نیز با تاکید بر ایرانی بودن تشکیلات قرنطینه تضمینی بود بر عدم تسلط دولت های دیگر بر این تشکیلات که نگرانی مهم دولت بریتانیا در این زمینه بود.

اما این مذاکرات بین سفارت و وزارت خارجه چندان نتیجه ای نداشت زیرا دولت ایران حاضر به پرداخت حقوق کارکنان انگلیسی نبود و هنگامی که انگلیس استرداد حقوق صاحب منصبان طبی قرنطینه را از پیشکار مالیه بوشهر درخواست کرد وی اظهار کرد که نمی تواند بیش از میزان واقعی بودجه برای هر پست بپردازد.^{۳۲} بهرامی در آخر اسفند ۱۳۰۶ ه.ش اعلام کرد که باید کارکنان انگلیسی از کار بر کنار شوند. تیمورتاش نیز اظهار کرد که یکی از اصول سیاست دولت مطبوع وی این است که « هیچ یک از اتباع کشور های همسایه را به خدمت دولت ایران نگمارد و بعلاوه هیچ شخص بیگانه نمی تواند بدون تصویب قرارداد مخصوصی از طرف مجلس به سمتی منصوب شود. »^{۳۳}

در تیر ماه ۱۳۰۷ ه.ش اداره کل صحتیه در نامه ای به وزارت خارجه از عدم تحویل قرنطینه به ماموران صحتی ایران خبر می دهد و می نویسد صحتیه کل پزشکی را به بوشهر و خرمشهر فرستاده است اما آنان به دلیل عدم تحویل

^{۲۹} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۱۸۷ - ۶۳ - ۳۵ - ۱۳۰۶ ش. در این سند وزارت داخله از وزارت خارجه می خواهد که تمام مرز های کشور به غیر از مرز های بوشهر و خرمشهر مسدود شود.

^{۳۰} - اسناد وزارت خارجه ۲۷۹ - ۶۲ - ۳۵ - ۱۳۰۶ ش.

^{۳۱} - الگود، پیشین، ص. ۶۲۶ - ۶۲۵

^{۳۲} - اسناد وزارت خارجه، سند شماره ۰۰۳ - ۲ - ۳۵ - ۱۳۰۷ ش. و ۰۰۴ - ۲ - ۳۵ - ۱۳۰۷ ش. و ۰۰۵ - ۲ - ۳۵ - ۱۳۰۷ ش

^{۳۳} - الگود، پیشین، ص. ۶۲۶

قرنطینه ها از سوی انگلیس کاری از پیش نبرده اند. این اداره با تاکید بر شیوع وبا در بمبئی و هزینه ای که دولت ایران برای این پزشکان می پردازد خواستار اقدامات جدی تر وزارت خارجه در تحویل قرنطینه ها به ماموران صحنه ایرانی شد.^{۳۴} سرانجام پس از مکاتباتی که میان وزارت خارجه و سفارت انگلیس صورت گرفت کنل دیکسون رییس سابق قرنطینه تحویل نمودن سرویس قرنطینه را در ساعت یک بعد از ظهر اول مرداد ۱۳۰۷ ه.ش اعلام کرد.^{۳۵} گرچه صحنه کل بلافاصله عدم تحویل قرنطینه بحرین را تذکر داد.^{۳۶} از این پس اصرار انگلیس بر حضور در کنار پزشکان ایرانی قرنطینه هنگام بازرسی کشتی ها عامل اختلاف ایران و انگلیس بود. در کمتر از یک ماه بعد کنل دیکسون با بهانه سرایت بیماریها از بنادر ایران به بنادر عربستان به رییس قرنطینه اظهار کرد که هنگام معاینه کشتی ها باید یک پزشک انگلیسی هم برای آگاهی از اطلاعات صحنه کشتی حضور داشته باشد. ایران به شدت با این کار مخالفت کرد و به دکتر بهرامی دستور داد که در بازدید و معاینه کشتی ها کسی به غیر از ماموران ایرانی حق دخالت ندارد و در صورت تخلف کشتی ها از این فرمان از صادر کردن تصدیق نامه صحت برای آنها و ورودشان به بنادر جلوگیری شود.^{۳۷} پذیرش کامل ایرانیان در قرنطینه برای نماینده انگلیس در خلیج فارس که عقیده داشت دستورهای مزاحم ایرانی ها در حرکت کشتی ها از هند به ایران اختلال ایجاد می کند مشکل بود وی اقدامات دولت ایران را تحت تاثیر دولت های روسیه و آلمان می دانست.^{۳۸}

اما اختلاف بزرگ تر مشکلات مالی انگلیس و ایران در مسئله قرنطینه بود که سالها موضوع مکاتبه سفارت انگلیس و وزارت خارجه بود. در پایان سال ۱۹۲۴ م / ۱۳۰۳ ه.ش پزشکان انگلیسی بدهی دولت ایران به خود را ۲۵۷۰۹ روپیه اعلام کردند و بعدا با افزودن دو مورد دیگر به آن جمعا ۲۸۶۸۴ روپیه و ۱۰ آنه^{۳۹} درخواست کردند. اما این درخواست موارد دیگری را نیز به شرح ذیل، در بر می گرفت

۱- پزشک انگلیسی قرنطینه خرمشهر ادعا کرد به علت عدم هماهنگی بودجه با هزینه ضروری این قرنطینه در سال ۱۳۰۳ وی ناچار ۴۲۳۷ ریال با سود ۷٪ از بانک وام گرفته است. همچنین وی مبلغی معادل ۱۱۱۴ ریال ترمیم اعتبارات سال ۱۳۰۴ قرنطینه خرمشهر را به مبلغ مزبور اضافه و در نهایت ۵۳۵۱ ریال ادعای طلب کرد.

^{۳۴} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۰۸-۲-۳۵-۱۳۰۷ و ۰۲۰-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ - ابراهیم سعادت در کتاب خود در باره حضور پزشکان ایرانی در قرنطینه های جنوب می نویسد از سال ۱۳۰۶ با تحویل گرفتن پست های قرنطینه جنوب از پزشکان انگلیسی اولین پزشکان فارغ التحصیل مدرسه طب در استخدام اداره کل صحنه در آمدند و چند پزشک بطور قراردادی با حقوقی بسیار کافی یعنی با حقوق ماهیانه سیصد تومان برای خدمت در بوشهر و بندر عباس که در آن زمان رقم قابل توجهی بود برای مدت دو سال مشغول به خدمت شدند. ابراهیم سعادت، (بی تا)، تاریخ پیشرفت های پزشکی در هفتاد سال اخیر ۱۳۰۰ الی ۱۳۷۰، بی جا: ناشر، ص ۲۳.

^{۳۵} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۰۱۷-۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و ۰۲۴-۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. نماینده انگلیس در خلیج فارس در گزارش های روزانه خود روند این واگذاری را به این ترتیب می نویسد. در محرمه در ۲۸ جولای، در جاسک ۲۹ جولای، در لنگه ۳۱ جولای و بندر عباس در آخر آگوست. در بوشهر واگذاری در ۱۴ آگوست کامل شد. نگاه شود به:

Political Diaries of the Persian, Velum: ۸, ۱۹۲۸-۱۹۲۹, ARCHIVE EDITION ۱۹۹۰, p ۱۰۹.

^{۳۶} - اسناد وزارت خارجه، سند شماره ۰۴۱-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

^{۳۷} - اسناد وزارت خارجه، سند شماره ۰۰۳۳-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و ۰۰۳۸-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ و ۰۰۳۷-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ این امر چنان برای ایران دارای اهمیت بود که از تمام روسای قرنطینه های بنادر ایران با تلگراف خواسته شد تا از دخالت انگلیس در معاینه کشتی ها جلوگیری کند.

^{۳۸} *Bushier Residency Diary (Persian) N.v for the month of the Sep ۱۹۲۸. P.۱۵۲*

^{۳۹} - Anna یک شانزدهم روپیه

۲- ادعای حقوق و مرخصی و مزایای مستخدمین انگلیسی از سالهای ۱۹۲۷-۱۹۲۸ که شامل ۴۱۲۸۳ روپیه و ۵۸۰۱ ریال می شد.

۳- ۶۰۱۳ ریال و ۶۰ دینار به عنوان طلب ژنرال قونسولگری بابت هزینه سال ۱۳۰۷ به دلیل شیوع بیماری وبا در جاسک و هنگام

به این ترتیب پس از پرداخت مبلغ ۱۰۸۰۰ ریال از سوی دولت ایران و از محل اعتبارات سری به کارکنان انگلیسی قرنطینه سفارت انگلیس بابت بقیه طلب حکومت هندوستان ۶۹۹۶۷ روپیه و ۱۰ آنه و ۶۰۱۳ ریال ۶۰ دینار مطالبه می کرد.^{۴۰} وزارت دارایی با این استدلال که چون پزشکان انگلیسی بدون دعوت ایران مشغول به کار شده اند اعلام کرد که « به نظر این وزارت خانه نه فقط نمی توان وجوه مورد مطالبه دولت هندوستان را پرداخت بلکه به علت عدم مجوز قانونی آنچه گرفته اند بایستی از آنها مسترد گردد.»^{۴۱} بدین ترتیب حقوق پزشکان انگلیسی از بودجه حذف شده بود و موضوع بستن پیمان از سوی مجلس هم در میان نبود. مجلس ایران فقط قانونی درباره مجاز بودن استخدام یک پزشک فرانسوی یا آلمانی به عنوان مشاور فنی اداره صحنه تصویب کرد.^{۴۲}

واگذاری بیمارستان بوشهر

بیمارستان بوشهر در سال ۱۹۱۶ م. / ۱۲۹۵ ه.ش ساخته شد و در ساخت و اداره آن دولت انگلیس و تجار و مردم بوشهر دخالت داشتند. بدین ترتیب که هزینه آن از سوی تجار این شهر و از طریق مالیات اندکی که بر اجناس بسته شده بود پرداخت و گروه پزشکی آن از سوی انگلیس تامین می شد. بیمارستان زیر نظر جراح نمایندگی انگلیس قرار داشت و چون این جراح سرپرست قرنطینه هم بود از این بیمارستان به عنوان بیمارستان قرنطینه استفاده می شد. در زمان انتقال تشکیلات قرنطینه دیکسون از تحویل بیمارستان خودداری کرد. در مرداد ۱۳۰۷ ه.ش هم زمان با تحویل قرنطینه، دکتر معین رییس صحنه جنوب پس از اعلام این خبر تاکید کرد که چون این بیمارستان به وسیله کمک های مالی اهالی تاسیس شده است و از ضروریات قرنطینه به حساب می آید باید به دولت ایران واگذار شود.^{۴۳} در پاسخ این درخواست، سفارت انگلیس عنوان کرد که بیمارستان بوشهر از طرف ژنرال کنسول گری آنجا و با کمک های مالی دولت هند انگلیس ساخته شده است و هیچ ربطی با تشکیلات قرنطینه ندارد.^{۴۴} اما دولت ایران با تکرار درخواست خود و

^{۴۰} - اسناد وزارت خارجه، سند شماره ۰۰۳-۴۰-۲۸-۱۳۱۶ ش. ۰۰۴-۴۰-۲۸-۱۳۱۶ ش.

^{۴۱} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۱۱-۲۳-۲۸-۱۳۱۹ ش.

^{۴۲} - مصوبات مجلس شورای ملی، قانون اجازه استخدام یک نفر طبیب متخصص از آلمان یا فرانسه به سمت مشاور فنی اداره صحنه و ریاست مرخصخانه جدید تهران مصوب ۹ اردیبهشت ماه ۱۳۰۷ شمسی، لوح حق، مجلس شورای اسلامی؛ مرکز پژوهش ها، معاونت پژوهشی - دفتر فناوریهای نوین، مجموعه قوانین و مقررات کشور، نسخه ۶ اردیبهشت ۱۳۸۸.

^{۴۳} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۲۶-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. در سند دیگری به تاریخ ۲۷ مرداد ۱۳۰۷ که وزارت داخله به وزارت خارجه فرستاده است تاکید شده است که هزینه بیمارستان بوشهر از بودجه ای هم که دولت ایران برای قرنطینه پرداخت می کرده است هم نامین شده است. اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۳۰-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

^{۴۴} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۲۷-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و اسناد شماره اسناد ۰۷۱-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و ۰۷۲-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

با تاکید بر صورت کمک هایی که از سوی اهالی در زمان تاسیس بیمارستان پرداخت شده بود^{۴۵} کمک های مالی انگلیس در ساخت و اداره بیمارستان را مستلزم مالکیت آن کشور ندانست :

« اگر در یک زمانی اهالی بوشهر در کمیته ای که برای تاسیس مرخصخانه تشکیل داده اند از قنصلگری دولت فخمه و طبیب آن دعوت کرده و جزء کمیته انتخاب شده اند این انتخاب دائمی نبوده و دخالت دائمی طبیب قنصل خانه را در عمل مریض خانه الزام نمی نماید... و اگر طبیب قنصلخانه در این مدت مجاناً طبابت مریض خانه را نموده است دولت اظهار امتنان از زحمات ایشان کرده و برای رفع این زحمت است که تحویل مریض خانه را تقاضا دارد.»^{۴۶}

سرانجام با اعلام موافقت انگلیس، صبحیه کل در بهمن ماه ۱۳۰۷ به دکتر بهرامی رییس کل قرنطینه های جنوب دستور داد نسبت به تحویل گرفتن بیمارستان اقدام کند.^{۴۷} وی از این پس ریاست بیمارستان را نیز بر عهده گرفت.

نتیجه :

مطرح شدن مسئله قرنطینه در دوران حساس سالهای آغازین حکومت رضا شاه را نمی توان تنها تلاشی در جهت تحکیم زیر ساخت های بهداشتی ایران دانست. موضوع قرنطینه در این سالها بیشتر از هر چیز با مسایل سیاسی دو دولت انگلیس و ایران آمیخته شد که هر دو خواستار تثبیت موقعیت خود در خلیج فارس بودند . اعتبار سیاسی و اقتصادی که اداره قرنطینه ها برای دولت انگلیس در خلیج فارس داشت دولت مزبور را در حفظ آنان ترغیب می کرد. ایران نیز به دنبال تثبیت حاکمیت خود بر قسمتی از خاکش بود و اداره قرنطینه بنادر مهم خلیج فارس تا حد زیادی می توانست این امکان را برایش فراهم کند. تقابل این سیاست ها سرانجام به حاکمیت ایران بر قرنطینه های جنوب منجر شد .

موفقیت ایران در این امر را می توان به دو دسته از عوامل درونی و جهانی تقسیم کرد از نظر درونی در ایران پس از یک دوران پر از آشوب یک حکومت مرکزی قوی با گرایش های شدید ملی گرایانه تشکیل شد. تشکیل این دولت و تمایل وی به تمرکز گرایی مسئله قرنطینه جنوب را به مسئله ای مهم برای دولت ایران تبدیل کرد که از این طریق خواستار تسلط بیشتر بر سواحل جنوبی کشور و کوتاه کردن دست انگلستان از این آب راه حیاتی کشور بود. از نظر بین المللی نیز جهان به پایان عصر استعمار نزدیک می شد و علایم رکود اقتصادی در برخی کشور ها از جمله انگلیس آشکار شده بود و تامین مالی مراکز قرنطینه که در این زمان می توانست بار مالی سنگینی را بر دولت انگلیس وارد کند حضور این دولت را در این منطقه با مشکل روبرو ساخته بود. همچنین قوانین بین المللی مانند قوانینی که به کشور ها حق می داد خروج و ورود کشتی های خارجی به بنادر و آبهای خود را تحت نظر داشته باشد به ایران برای اثبات حق خود در مجامع بین المللی کمک می کرد. بدین ترتیب ایران با استفاده از این شرایط در تابستان ۱۳۰۷ پس از یک کشمکش طولانی اداره قرنطینه بنادر جنوب و پس از آن بیمارستان بوشهر را به دست گرفت.

کتابنامه

- آوری، پیتیر (۱۳۶۹)، *تاریخ معاصر ایران*، ترجمه محمد رفیعی مهر آباد، جلد دوم، تهران: عطائی.

^{۴۵} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۴۳-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و ۰۴۴-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. این صورت حساب ها را که شامل نام تجار مشهور بوشهر و میزان کمک هر کدام است صبحیه کل برای اثبات حق مالکیت ایران بر بیمارستان به وزارت خارجه فرستاده است .

^{۴۶} - اسناد وزارت خارجه سند های شماره ۰۵۶-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. ، ۰۵۷-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و ۰۵۸-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

^{۴۷} - اسناد وزارت خارجه سند شماره ۰۷۵-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش. و ۰۷۶-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

- اسناد و مکاتبات تیمورتاش، وزیر دربار رضا شاه (۱۳۱۲-۱۳۰۴ ه.ش) (۱۳۸۳)، تهیه و تنظیم؛ مرکز اسناد ریاست جمهوری، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات.

- اقبال، عباس (۱۳۲۸)، مطالعاتی در باب بحرین و جزایر و سواحل خلیج فارس، تهران: بی نا.

الگود، سیریل (۱۳۵۶)، تاریخ پزشکی ایران ایران و سرزمین های خلافت شرقی، ترجمه دکتر باهر فرقانی، تهران: امیر کبیر.

- امیر کبیر و دارالفنون؛ مجموعه خطابه های تحقیقی (۱۳۵۴)، به کوشش قدرت الله روشنی زعفرانلو، تهران: کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران.

- جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۷۹)، نگاهی تاریخی به جزیره تنب و ابوموسی، تهران: وزارت امور خارجه، موسسه چاپ و انتشارات.

- جنوب ایران به روایت سفر نامه نویسان، گرد آوری و ترجمه حسن زنگنه، شیراز: نوید شیراز، ۱۳۷۹.

- حاتمی، حسین و دیگران (۱۳۸۵)، کتاب جامع بهداشت، جلد اول، تهران: ارجمند (با همکاری وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران و شهید بهشتی).

- دایره المعارف فارسی، به سرپرستی غلامحسین مصاحب، جلد دوم بخش اول.

- روستایی، محسن (۱۳۸۲)، تاریخ طب و طبابت در ایران (از عهد قاجار تا پایان عصر رضاشاه) به روایت اسناد، جلد اول، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

- زرگر، علی اصغر (۱۳۷۲)، تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس در دوره رضا شاه، ترجمه کاوه بیات، تهران: پروین - معین.

- سازمان برنامه و بودجه مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، بیان آماری تحولات اقتصادی و اجتماعی ایران در دوران پر افتخار ۲۵۳۵.

- سرمدی، محمد تقی (۱۳۷۷)، تاریخ پزشکی و درمان جهان از آغاز تا عصر حاضر، جلد دوم، بخش دوم، تهران: سرمدی.

- سعادت، ابراهیم (بی تا)، تاریخ پیشرفت های پزشکی در هفتاد سال اخیر ۱۳۰۰ الی ۱۳۷۰، بی جا: مولف.

- صعود و سقوط تیمورتاش؛ به حکایت اسناد محرمانه وزارت خارجه انگلیس (۱۳۷۹)، با مقدمه، تعلیقات، توضیحات و حواشی از جواد شیخ الاسلامی، تهران: توس.

- فلور، ویلم (۱۳۸۶)، سلامت مردم در ایران قاجار، ترجمه ایرج نبی پور، بوشهر: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر). با همکاری دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران، مرکز تحقیقات اخلاق و تاریخ پزشکی.

- گزیده اسناد خلیج فارس؛ جلد پنجم بحرین، خارک، هرمز (۱۳۷۵)، به کوشش مینا ظهیر نژاد ارشادی، تهران: وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.

- محمد علی خان سدید السلطنه (۱۳۷۰)، تاریخ مسقط و عمان، بحرین و قطر و روابط آن ها با ایران، تصحیح و تحشیه و پیوست ها احمد اقتداری، تهران: دنیای کتاب.

- نفیسی، سعید (۱۳۴۴)، تاریخ شهریارى شاهنشاه رضا شاه پهلوى از ۳ اسفند ۱۲۹۹ تا ۲۴ شهریور ۱۳۲۰، تهران: شورای مرکزی جشن های بنیاد گذاری شاهنشاهی ایران.

- وثوقی، محمد باقر (۱۳۸۴). تاریخ خلیج فارس و ممالک همجوار تهران: تشکیلات مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها
منابع لاتین .

- Afkhami, Amir Arsalan. *Iran in the age of epidemics: nationalism and the struggle for public health*: ۱۸۸۹- ۱۹۲۶. (Dissertation of PhD), Yale university, May ۲۰۰۳

- *Bushier Residency Diary (Persian)*, N.۷ for the month of the Sep ۱۹۲۸.

- *Political Diaries of the Persian*, Velum: ۸, ۱۹۲۸-۱۹۲۹, ARCHIVE EDITION ۱۹۹۰.

اسناد:

اسناد وزارت خارجه، مجموعه اسناد قدیمه، سند شماره:

۳- ۱۶- ۲۸- ۱۳۲۸

۴- ۱۶- ۲۸- ۱۳۲۸

۸- ۱۶- ۲۸- ۱۳۲۸

- اسناد وزارت خارجه سند شماره

۰۳۳-۰۴-۳۵-۱۳۰۵ ش.

۱۸۷- ۶۳-۳۵-۱۳۰۶ ش.

۲۷۹-۶۲-۳۵-۱۳۰۶ ش.

۰۰۳- ۲- ۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۰۴- ۲- ۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۰۵- ۲- ۳۵-۱۳۰۷ ش

۰۰۸- ۲- ۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۱۷- ۲- ۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۲۰-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۲۴- ۲- ۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۲۶-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۲۷-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۳۰-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۰۳۳-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۳۸-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۳۷-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۴۱-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۴۳-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۴۴-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۵۶-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۵۷-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۵۸-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۷۱-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۷۲-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۷۵-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۷۶-۰۲-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۴-۰۰-۵۸-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۵-۰۰-۵۸-۳۵-۱۳۰۷ ش.

۲-۰۰-۴۰-۲۸-۱۳۱۶ ش.

۳-۰۰-۴۰-۲۸-۱۳۱۶ ش.

۴-۰۰-۴۰-۲۸-۱۳۱۶ ش.

۱۱-۲۰-۲۸-۱۳۱۸ ش.

۱۲-۲۰-۲۸-۱۳۱۸ ش.

۱۱-۲۳-۲۸-۱۳۱۹ ش.

مذاکرات مجلس:

- قانون اجازه استخدام یک نفر طبیب متخصص از آلمان یا فرانسه به سمت مشاور فنی اداره صحیه و ریاست
مریضخانه جدید تهران - مصوب ۹ اردیبهشت ماه ۱۳۰۷ شمسی ، لوح حق، مجلس شورای اسلامی؛ مرکز پژوهش
ها، معاونت پژوهشی - دفتر فناوریهای نوین، مجموعه قوانین و مقررات کشور، نسخه ۶ اردیبهشت ۱۳۸۸.
مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره پنجم، ص. ۹۵.

Health and politics in Reza shah period

Case study: southern quarantine

Dariush Rahmanian^۱

Afarin Tavakoli^۲

Quarantine history in Iran is as old as Qajar dynasty period. At this time the quarantine of Persian gulf ports was ruled by England, but Reza shah tried to improve the Iran governmental control on the southern ports as he intended to establish an efficient central government and control the frontiers more than former time and this caused quarreling between Iran and England which didn't want to accept Iran authority on quarantine. Finally Iran could impose its politics and the southern quarantine organizations became independent from England.

This study is focused on the process of Iran's control on southern quarantine and Bushehr hospital between ۱۳۰۶- ۱۳۰۸.

Keywords: Quarantine / Persian Gulf / Health / Reza shah / Teymourash

۱ - Assistant Professor of History , Tehran University

۲ - PhD student of history of Islamic Iran , Tehran university